

EURÓPA IDENTITÁSVÁLSÁGA JOSEPH RATZINGER GONDOLKODÁSÁBAN

Dr. Nádor Koppány Zsombor

EURÓPA IDENTITÁSVÁLSÁGA
JOSEPH RATZINGER
GONDOLKODÁSÁBAN

Dr. Nádor Koppány Zsombor

EURÓPA IDENTITÁSVÁLSÁGA: A JELENSÉG

Az *Ecclesia in Europa* szinódus utáni buzdításban II. János Pál pápa Krisztust, mint a reményt és az örömhír elhozóját mutatta fel a harmadik évezred Európája számára. A lengyel pápa a leginkább aggasztó jelek közé sorolta az emberek tömegeinek céltalan, reményvesztett létét, a keresztény örökség és emlékezet elvesztését és azon kísérleteket, amelyek megpróbálják Európa arculatát a kereszténység leválasztásával átformálni, s a keresztény tanítás kihagyásával megalkotni az európai jogot. Mindezek hatására egyre nehezebb megélni a hitet; s az agnoszticizmus, valamint a hitetlenség úgy tűnik, hogy magától értetődővé válik.

A remény elvesztésének az oka, hogy egy Isten nélküli antropológia került előtérbe, melynek abszolút középpontja az ember, aki azonban lerövidített öndefiníciójából következően nem tud válaszolni saját kérdéseire, nem tudja megoldani önnön problémáit.¹ Szükségünk van az objektív igazságra és az abból fakadó hitre, hogy világunk megismerhető, valamint arra, hogy Isten mértéket és értelmet adó léte miatt támaszkodhatunk is a megismert dolgokra.²

XVI. Benedek pápa Európa-vízióját főként az európai lelkipásztori látogatásain elmondott beszédei alapján lehet összefoglalni, de segítségül hívhatjuk több tudományos írását is. Ratzinger bíboros központi gondolata, hogy a demográfiaileg öregedő kontinenst arra buzdítja, hogy vállalja az egyedülálló hivatásából fakadó felelősséget és ne váljon szellemileg is öreggé. Írásaiban, felszólalásaiban a pápának visszatérő képe volt az 'Európa Ház' kifejezés, ami egyfajta szerves egységet jelent, Európa történelmi és kulturális önazonosságát.³

A rendkívül széles műveltségű, s a nyugati keresztény kultúrát mélyen szerető Joseph Ratzinger sokat foglalkozott a kultúra, a társadalom és a politika témakörével. Benedek pápa egész felfogása erősen kötődik kontinensünkhöz, melynek oka, hogy személyisége, gondolatvilága jellegzetesen európai, ezért számára földrésünk egy erkölcsi ideál és nem pusztán politikai entitás.⁴

A *Porta fidei*-ben a kultúrakeresztény közeg szétesését mutatja be XVI. Benedek,⁵ a *Verbum Domini*-ben Európa keresztény nemzeteinek a szekularizáció következtében beálló identitásvészteséről, illetve az európai emberek között jelentkező evangelizációs igényről beszél.⁶ A *Caritas in veritate* enciklikában pedig a viszonylagossá tett és ezért semmibe vett igazságról, valamint a kiüresített és jelentésében félresiklott szeretetről elmélkedik Ratzinger, mint korunk civilizációs problémáiról.⁷ Szintén az említett enciklikában kerül említésre a fejlődésnek a VI. Pál pápa által felvázolt ideáltípusától eltérő felfogása⁸ és a kulturális homogenizáló törekvések káros volta.⁹ Az utóbbiból fakadó kulturális eklekticizmus- és nivellálódás a kultúra és az emberi természet szétválasztásához vezet. A válság jele a szívekbe írt törvénytől, mint a konstruktív társadalmi együttműködés alapjától való elfordulás.¹⁰ A vallási szinkretizmus, illetve az

¹ II. János Pál pápa: *Ecclesia in Europa*. Budapest, Szent István Társulat, 2003. 9. pont.

² Erdő Péter: *Egyház, Kultúra, Társadalom*. Budapest, Szent István Társulat, 2011. 236.

³ Gájer László: A legutóbbi pápák víziója Európáról. *Teológia*, 53. (2019/53.), 131. 126-137.

⁴ Lukács László: *Az igazság munkatársa. Joseph Ratzinger – XVI. Benedek pápa élete és műve*. Budapest, Szent István Társulat, 2016. 390.

⁵ XVI. Benedek pápa: *Porta fidei* 2. pont (*Magyar Katolikus Egyház | Porta fidei - A hit kapuja, kutatás ideje: 2023. január 06.*)

⁶ XVI. Benedek pápa: *Verbum Domini* 96. pont (*Magyar Katolikus Egyház | Verbum Domini, kutatás ideje: 2023. január 06.*)

⁷ XVI. Benedek pápa: *Caritas in veritate*. Budapest, Szent István Társulat, 2009. 2. pont

⁸ Uo. 21. pont

⁹ Uo. 26. pont

¹⁰ Uo. 59. pont

individuális vallásosság előtérbe kerülése hozzájárul a világnézeti szétforgácsolódáshoz, az elköteleződés hiányához, és az emberek egymástól való elidegenedéséhez.¹¹

A *Hit, igazság, tolerancia* című kötetben az elpogányosodást, az ember Istentől való elszakadását és a relativizmust, azaz a kultúra és az igazság szembeállítását emeli ki a német a bíboros, mint korunk mély drámáit – melyeket tanulmányunkban részletesebben megvizsgálunk.¹²

A bioetika perspektívájában földrészünk válsága a teljes illúzióvesztés kultúrájának hat. A társadalmi kérdések antropológiai kérdésekké szélesednek, mely magában foglalja az élet feletti rendelkezés manipulációjának a veszélyét. Mindennek gyökerében az emberi méltóság megtagadását fedezhetjük fel, amely az emberi életet mechanikus és anyagiasságszerűen redukálja. Ebben a nézőpontban használja XVI. Benedek a halál kultúrájának János Pál pápa szerinti megközelítését. A *Deus caritas est* kezdetű enciklikában¹³ antikultúrának nevezi a halál kultúrájának a jelenségét és a másokért önmagát elveszítő szeretetet, az élet kultúráját állítja vele ellentétbe. A Szent Pál évet meghirdető 2008-as dokumentumban pedig azt hangsúlyozza Ratzinger, hogy Európa jelenlegi válságtüneteinek fő oka, hogy kortársaink zöme elveszítette kapcsolatát az objektív valósággal.¹⁴ A minket alkotó objektív valóság azonban –szemben az ember alkotta, társadalmi erőviszonyok vagy érdekek által szőtt részvalóságokkal–, nélkülözhetetlen a teljességben és harmóniában megélt emberi élethez.

Magyarul a *Benedek Európája a kultúrák válságában* című kötetben,¹⁵ *A kultúrák válsága* címmel jelent meg az a szöveg, ami eredetileg egy 1992-ben, a *Scuola e cultura cattolica* díj átvételekor hangzott el. Szent II. János Pál pápa *Ecclesia in Europa* kezdetű, Európáról szóló apostoli buzdításának gondolatai párhuzamba állíthatók Ratzinger még bíborosként írott, de már pápaként megjelent művével. A *Benedek Európája a kultúrák válságában* három hónappal a német bíboros egyházfőei megválasztása után jelent meg. Ebben az új pápa arra figyelmeztetett, hogy a keresztény gyökerekkel szemben olyan kultúra van kibontakozóban és nyer egyre nagyobb teret, amely radikálisan ellentétes a kereszténységgel, és magával a vallási, erkölcsi hagyománnyal is.

Civilizációs válságunk az ismereteink részekre szakadásából fakad. A középkori *cultura christiana* egységének szétterjedésével a tudományos tudás vált autentikus tudássá, míg a hit tudás-dimenziója leértékelődött. A keresztény világképben az ismeret egységes: az ember teljes értelemben megismeri a világot és annak értelmét is. Korunkban azonban az ismeret részekre szakad: objektív tudományos tudássá és szubjektív vallásos hitté.¹⁶

Európai kultúránk tehát szakadásoktól és elválasztásoktól terhelt. A hit és a tudomány igazsága mellett bénítóan hat az erkölcs és a jog igazsága, az isteni és az állami igazságok, a nyilvános és a magánigazságok sokrétűsége. Ennek a kulturális szakadásnak egyik oldalán áll az empirikusan megtapasztalt valóságok 'van'-ja, a másik oldalon pedig a nem racionális dimenzió, a szokások, a hit és a hagyomány 'lennie kell-je'.¹⁷ A megismerésre, az emberi cselekvésre, a reményre és az emberi egzisztenciára vonatkozó kanti kérdések egymástól függetlenné váltak. De ez a függetlenség, miután a szabadság illúziója ellillant, a válasznélküliség reménytelenségévé változott.

¹¹ Uo. 55. pont

¹² Joseph Ratzinger: *Hit, igazság, tolerancia. A kereszténység és a világvallások*. Budapest, Ős-Kép, 2019. 61-65.

¹³ XVI. Benedek pápa: *Deus caritas est*. Budapest, Szent István Társulat, 2005. 30. pont

¹⁴ Magyar Katolikus Egyház | XVI. Benedek pápa Szent Pál évet meghirdető gondolatai (kutatás ideje: 2023. január 06.)

¹⁵ Joseph Ratzinger: *Benedek Európája a kultúrák válságában*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.

¹⁶ Ratzinger (2005A): i. m. 10.

¹⁷ Uo. 11-12.

A tudományos forradalmat követő forradalmak, a technológiai, az ipari, a politikai, a szociális, végül az egyéni jogoké tovább erősítették ezt a szakadást.

A Kant és Galilei felvilágosodásának utánpótlója, a keresztény gyökereit megtagadó posztfelvilágosodás, a tudományból szcientizmust, a laicitásból laicizmust, majd szekularizmust csinált, az emberek számára pedig elhozta az elidegenedést, a népeknek az identitás problémákat, az államnak a gyengeséget, tehetetlenséget és bizonytalanságot.¹⁸

Ratzinger bíboros úgy fogalmaz, hogy egy olyan órában élünk, amely az ember és a világ számára nagy veszélyeket és nagy lehetőségeket hordoz. Technikai, tudományos és gazdasági potenciálunk bővülésével ugyanis nincs összhangban erkölcsi energiánk kibontakozása. Az anyag feletti uralom a rombolás bénító képességét is magával hozta. Bénítóan hat az emberképi ember megalkotásának a réme. Az önmaga által alkotott ember immár nem a Teremtő ajándéka, hanem az emberi tevékenység igény szerint szelektálható terméke. Az istenképűség fényének ragyogása kialszik, és az emberi gög hűbrisze csillan vissza. A technikai civilizáció uniformizáló törekvése a filozófiai tudat széttöredeződéséhez és az igazság kérdésének háttérbe szorulásához vezetett.¹⁹

Korunk európai válsága abban ölt testet, hogy mivel a technokrata mentalitás a szubjektum területére szorította vissza a morált, ezért a válaszokat adó erkölcs és a technikai lehetőségek között ordító aránytalanság jelenik meg. Napjaink új moralizmusa hiába tűzi zászlajára a békét, az igazságosságot és a természet megőrzését. Megfelelő alap híján mindez megfoghatatlan marad, átcsúszik a politika gyakorlati szférájába és a személyes kötelességvállalás helyett a másik irányában támasztott elvárás lesz. Ez az irányt tévesztett politikai moralizmus pedig – ahogy a '68-as mozgalmak fájó tapasztalatai bizonyították –, nemhogy megnyitná az utat az újjászületésre, hanem eltorlaszolja az ahhoz vezető keskeny ösvényt.²⁰ Ha Istent kiűzik a tudományból, akkor a vallást űzik ki az ember életéből. Ha az erkölcsöt kiűzik a jogból, akkor az értéket űzik ki a törvényeinkből. A korlátok nélküli technika és tudomány pedig fenyegető és vak lehet.²¹ „Ha a hit hermeneutikája eltűnik, szükségszerűen egy másik hermeneutika fog megjelenni, amely szekularizált, pozitivistá; amelynek alapja és kulcsa az a meggyőződés, hogy az Isteni nem jelenik meg az emberi történelemben.”²²

Ratzinger már a '90-es évek közepén arra figyelmeztetett, hogy századunk és általában az egész újkori gondolkodás közös nevezője a szabadság bálványozása. A felszabadítási teológia politikai vonalának létezik egy antropológiai ága, ami a feminizmussal összefogva a 'kényszer-szerepektől' való felszabadulást tűzi zászlajára, végső célja pedig „az ember biológiai meghatározottságtól való megszabadítása. (...) Egyáltalán nem szabad természetről beszélni, az embernek lehetővé kell tenni, hogy tetszése szerint modellezze magát.” A jelenség mögött az ember teremtményi meghatározottsága elleni lázadás, az önistenítés kísértése fedezhető fel.²³ A kereszténység és különösen a Katolikus Egyház azért hat botrányként, mert szembeszegül az uralkodó ideológiával, védve a létet és az igazságot.²⁴

A politikai értelem krízisét jelenti, hogy a természetjog – melyre az ókor és a középkor építkezett – mára nem mindenki számára belátható vagy elfogadható. Helyét egy új értékkanon vette át, mely általános és megalapozottságában hiányos. Értékei, mint a béke, a szolidaritás, a teremtés megőrzése, faji- és nemi egyenlőség, vallásszabadság,

¹⁸ Uo. 15.

¹⁹ Ratzinger (2019): i. m. 166.

²⁰ Uo. 27-31.

²¹ Uo. 18.

²² Lukács (2006): i. m. 270.

²³ Joseph Ratzinger: *A föld sója. Kereszténység és katolikus egyház az ezredfordulón. A bíborossal Peter Seewald beszélget.* Budapest, SZIT, 2005. 107.

²⁴ Ratzinger (2005B): i. m. 99.

szólás- és gondolatszabadság fontos és a kereszténység számára is támogatandó értékek. Ugyanakkor a megalapozási kérdések hiányossága mellett sokszor problémát okoz az is, hogy tartalmi fluiditásuk miatt egymást is sértik. Segítség lenne, ha a szétesett etikai tudat korában felmutatnánk a Tízparancsolt értékeit, melyek a morális értelem legmagasabb rendű kifejezései és nemcsak a zsidó-keresztény hithez kötődnek, hanem illeszkednek a többi nagy kultúra morális hagyományához is.²⁵

A szekularizmus túlzott racionalizmusa kiszárította a lelkeket, s nem vett tudomást az ember transzcendencia iránti vágyáról. Választása végső soron az antihumanizmus választása, egy külső kilátópont elvetése, a másik nézőpontjának hozzáférhetetlenné válása, a funkcionalitás és a hatalomért folytatott ádáz versengés kíméletlensége.²⁶

„Amit e világ fel tud kínálni, az a jelenségek tudománya, mint nagyszerű pótlék, s ezzel együtt az anyag feletti hatalom és a látható (sőt láthatatlan) dolgok feletti tökéletes uralom mámoros álma, s ugyanakkor az Igazságról az Igazolás, a Valóságról a Jel kedvéért lemondó szellem leköszönése is.”²⁷

Az európai civilizáció jelen állapotában az európai kultúra romjain sarjadó poszteurópai berendezkedésnek hat. A technikára, jólétre és kereskedelemre épülő civilizációnk nem mutat kifelé sem életerőt. „Külső sikereinek órájában Európa belül kiüresedett.”²⁸

AZ IDENTITÁSVÁLSÁG KIVÁLTÓ OKAI, ESZMETÖRTÉNETI HÁTTERE

A nyugati eszmetörténet utolsó évszázadai hamis haladásmítosz-gyűjteményként állnak előttünk. Egymást váltották a tudományba vetett hit, a társadalmi fejlődés különböző modelljeinek az abszolutizálásai és az individuális-pszichológiai haladásnarratívák. A probléma feloldásához a kereszténységnek le kell lepleznie ezeket a mítoszokat és fel kell mutatnia a megváltás valódi szabadító erejét.²⁹ A francia forradalom szétrobbantotta a *Sacrum Imperium* utolsó elemét, az Európát összefogó szellemi keretet. A 18-19. századra ennek következtében már világosan elkülöníthetők lettek a keresztények és a laikusok.

A 19. századra önálló világképpé fejlődő humanizmus a teista világkép kihívójává vált, és új jelentést kapva egyfajta modern vallás vagy valláspótlék lett.³⁰ Ez a humanizmus – mutat rá Molnár Tamás – a transzcendencia lehúzása az immanens szintjére, a *civitas Dei civitas terrenaként* való leértékelése és az Istent nélkülözni tudó, abszolutizált ember dicsőítése. A humanizmus ideológiaként jelent meg, saját nyelvvél, stratégiával és célokkal. Az embert emelte Isten trónusára, aki így olyan attribútumokhoz jutott, melyekkel lehetetlen volt nem visszaélnie.³¹

²⁵ Joseph Ratzinger: Értékek az átalakulás idején. Helytállás a jövő kihívásaival szemben. Don Bosco Kiadó, Budapest, 2006. 23-25.

²⁶ Rowan Williams: *A hit szerepe a mai világban*. Pannonhalma, Bencés, 2014. 20.

²⁷ Jacques Maritain: *A garrone-i paraszt. Egy öreg laikus töprengése napjaink kérdésein*. Budapest, Szent István Társulat – Kairosz, 1999. 39.

²⁸ Ratzinger (2006): i. m. 77-78.

²⁹ Joseph Ratzinger: Új éneket az Úrnak! Krisztushit és *liturgia korunkban*. Budapest, Jel Kiadó, 2007. 49-50.

³⁰ Molnár Tamás: *Keresztény humanizmus. A szekuláris államnak és ideológiájának kritikája*. Budapest, Kairosz, 2007. 115-116.

³¹ Uo. 46-47.

Az 1960-as évek végétől a növekedés végeességének tudatosulása, a haladás dialektikájának Theodor Adorno és Max Horkheimer által képviselt eszmeisége és '68 földcsuszamlásszerű eseményei egy osztársadalmi, baloldali kulturális forradalmat eredményeztek.³² A szocializmus utópiájának összeomlásakor pedig két irányzat vette át a központi ideológiai hangadó szerepét: a pozitívizmus és a relativizmus. Így az álmok helyét a pragmatizmus foglalta el.³³ Ratzinger egyformán elutasítja a marxista utópiát és a tudományos haladás nevében jobb jövőt ígérő liberális kapitalizmust. Arra figyelmeztet, hogy Európa elpusztítja önmagát, ha elszakad a gyökérzetét jelentő kereszténységtől.³⁴

Johann Baptist Metzzel folytatott vitájában a német bíboros 1998-ban úgy összegezte a haladás modern mítoszáét, hogy mind a marxista, mind a liberális világnéphez kapcsolódik egy szekularizált eszkatológikus tudat. Az a meggyőződés azonban, amely az evilági emberi történelemben várja a tökéletes társadalom megvalósulását kudarcra ítéltetett. Világunk csak az Istentől felkínált üdvösségben teljeshet be.³⁵

Az európai kulturális szintek közül négy fő összetevőt különít el a későbbi egyházfő. A görög kulturális hagyományt, amely a demokrácia, az értelem és az etika által gazdagította a későbbi korokat. A zsidó-keresztény örökséget, amelynek a görög kultúra összegzését és az ember istenképűségének gondolatát köszönhetjük. A latin hagyatékot, a jogrend megalkotásán és a társadalomszervezésen keresztül. Valamint a modern Európa hagyományát, az emberi- és szabadságjogokkal.³⁶

Alapvető értékeink a teizmus által biztosított alapigazságokból erednek.³⁷ A világnézetileg semleges értékrendű kultúrával kapcsolatban T. S. Eliot fogalmazott úgy³⁸, hogy az valójában megegyezik a pogány társadalom eszméjével és csak egy pozitív, valamit állító kultúra állhat fenn tartósan.³⁹

Pluralista demokráciáink sosem tudják elérni, hogy polgáraikat teljesen egyesítsék az állam iránti lojalításban. „Léteznek valami elengedhetetlenül szükséges a pluralista demokrácia számára, ami nem a politika területén helyezkedik el.”⁴⁰ Ernst Böckenrödre utalva Ratzinger úgy folytatja gondolatmenetét, hogy a modern állam *societas imperfecta* és olyan előfeltételekből él, melyeket maga nem tud megteremteni, mert fennmaradásához rajta kívüli erőkre van szüksége. Társadalmainknak szükségük van az alapvető erkölcsi konszenzus visszaállítására.

Az igazságos társadalmi struktúrák elengedhetetlenek a méltó emberi élethez. Ezek azonban – szemben a marxista és kapitalista axiómákkal – nem jönnek létre és nem működnek a morális konszenzus megléte nélkül. Az alapvető értékek felismerése és zsinórmértékül állítása elengedhetetlen.⁴¹ Korunk értékválságának egyik fő oka az igazságról

³² Walter Kasper: Egyház merre tartasz? A II. Vatikáni Zsinat maradandó jelentősége. In Kránitz Mihály (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából*. Budapest, Szent István Társulat, 2002. 27.

³³ Ratzinger (2006): i. m. 13.

³⁴ Lukács (2006): i. m. 392.

³⁵ Lukács (2006): i. m. 468-469.

Ez természetesen nem jelenti és nem jelentheti azt, hogy ne kellene a szenvedők kiáltását meghallani vagy fellépni a strukturálisan jelentkező társadalmi igazságtalanságok ellen.

³⁶ Joseph Ratzinger: *Chiesa, ecumenismo e politica. Nuovi saggi di ecclesiologia*. San Paolo, Edizioni Paoline, 1987. 207-221.

³⁷ Nádor Koppány Zsombor: Vallás, kereszténység és a deficit pótlásának a lehetősége. *Teológia*, 54. (2020/3-4.), 216. 214-222.

³⁸ Thomas Stearns Eliot: *Egy keresztény társadalom eszméje*. Budapest, Századvég 2021. 45.

³⁹ Possenti –Eliothoz hasonlóan keretrendszerként felmutatva a kereszténységet–, a kereszténységet nem, mint kinyilatkoztatott vallást ajánlja a politikum számára, hanem mint kovászt és a történelem által igazolt életformát. Vö. Vittorio Possenti: *Le società liberali al bivio. Lineamenti di filosofia della società*. Genova, Marietti, 1991. 308-310.

⁴⁰ Joseph Ratzinger: *A közép újrafelfedezése. Alapvető tájékoztatók*. Budapest, Szent István Társulat, 2008. 261.

⁴¹ Lukács (2006): i. m. 442.

való lemondás. Ha azonban nem ismerhető fel az igazság, akkor – ahogyan ezt Eberhard Jüngel és Jean Daniélou⁴² is bemutatta –, az értékek viszonylagossá, módosíthatóvá válnak.

„Európa kifejlesztett egy olyan kultúrát, mely az emberiség számára korábban ismeretlen módon kizárja Istent a közgondolkodásból, akár úgy, hogy teljesen tagadja, akár úgy, hogy a létét bizonyíthatatlannak, bizonytalannak, ezért a szubjektív döntések területére tartozónak ítéli, olyan valaminek, ami teljesen jelentéktelen a közélet számára.”⁴³ Ez a funkcionális racionalizmus azonban morális zavart eredményez, mert csak az empirikusan bizonyíthatót tartja racionálisnak, ezért az erkölcs más kategóriába kerül. Így válik a következmények kiszámítása az erkölcsös-erkölcstelen döntnökévé és így tűnik el a jó kategóriája. Semmi sem jó vagy rossz önmagában, hanem mindennek a következményeitől függ a megítélése.

A kereszténység európai válságát az igazságigényének válsága, annak civilizációs elutasítása adja.⁴⁴ A relativizmus ugyanis olyannyira meg van győződve saját igazságigényének a helyességéről, hogy azok számára is kötelezővé kívánja tenni nézeteit, akik ezt nem osztják; így dogmatikussá és intoleránssá válik.⁴⁵

A relativizmus eszmetörténeti háttere, hogy a modern ember nem akarja, hogy az állam a jónak egy bizonyos formáját ráerőszakolja, amittől az individuális szabadság felértékelődik. Az igazság vonatkozásában ez azt jelenti, hogy a modern és a posztmodern ember szabadságdefiníciójába nem fér bele, hogy az igazság kérdését az állam döntse el. Így az igazság és a jó egyaránt közösségre megismerhetetlenné, definiálhatatlanná válik. Az igazság fogalma és az azért kiálló vallás ezért a demokrácia-ellenesség és az intolerancia kategóriájába kerül. Ebből fakad korunk drámája, hogy a demokrácia modern fogalma a szabadság garanciájának tűnő relativizmussal fonódik össze. Ugyanakkor a demokráciának szüksége van egy nem relativisztikus magra, melyet a sérthetetlen emberi jogok testesítenek meg. Van tehát egy bizonyos morális alapigazság, amely elengedhetetlen a demokrácia számára. Joggal vetődik azonban fel a kérdés, hogy melyek ezek az értékek, hogy lehet őket igazolni és hogyan ismerhetjük fel őket? Ratzinger szerint ennek problematikája adja korunk politikai filozófiájának a lényegét. Az egyik oldalon áll a jó és az igazság kérdését a politikától elválasztó relativizmus. Ebben az esetben a természetjog és a metafizika elutasítása után nem marad más elv, mint a többség akarata és a jogpozitivizmus, a demokrácia pedig a választás és a szavazás gépezetére redukálódik. Ezzel szemben áll az a nézet, ami az igazságot, mint megismerhetőt tekinti, s az így nem a politikai produktum, hanem attól függetlenül létező és azt megvilágító entitás. Ebben az alapállásban az értelem iránt tanúsított alapvető bizalommal találkozunk. Az értelem képes megmenteni az igazságot. A politika pedig akkor lehet igazságos politika és akkor áll a szabadság szolgálatában, ha elősegíti az értékeknek és a jogoknak a ráció által feltárt együttesét.⁴⁶

⁴² Jean Daniélou: *Az igazság botránya*. Budapest, Jel Kiadó, 2020.

⁴³ Uo. 32-33.

⁴⁴ Joseph Ratzinger: *Isten és a világ. Hit és élet korunkban. A Biborossal Peter Seewald beszélget*. Budapest, SZIT, 2004. 32.

⁴⁵ Ratzinger (2006): i. m. 56.

⁴⁶ Ratzinger (2006): i. m. 49-50.

RATZINGER ÉS '68: A SZEMÉLYES ÉRINTETTSÉG

Ratzinger egyik kedvelt irodalmi szereplőjének, Hesse pusztai farkasának a képe elővételezi a '60-as '70-es éveket. A főhős annyi alakra esik szét, hogy hasonlóan a nyugati civilizációhoz, végül menthetetlenül darabjaira hull.⁴⁷

1968, amely sokkal inkább egy szimbolikus dátum, egy eszmerendszer fókuszpontja, mint egy világosan elkülöníthető kezdet, Németországot is felforgatta. Kiváltó okai között volt a világforradalom bolsevik utópiája, a vietnámi háború ellenzése, a faji szegregáció, az atombombától való hidegháborús félelem, de egy fiatal nemzedék új világról való álma is. A német zavargások katalizátora volt, hogy egy NDK-ból menekült neonáci segédmunkás a nyílt utcán rálőtt egy ismert baloldali diákvezérre. A tragikus eseményt Berlinben öt napos utcai harcok követték, több halottal, 400 sebesülttel és 21000 rendőr bevetésével. Fontos megemlíteni, hogy a köztudatban jobban élő párizsi '68-as mozgalom ebből a berlini eseménysorozatból indult ki, onnan gyűrűzött tovább a francia fővárosba.⁴⁸

A német gazdasági csoda fénypontján kitorrt '68 egyszerre volt a Stasi által kiprovokált esemény és egy nemzedéki konfliktus, melynek gyökere a normák elleni lázadás volt. „De 1968 a divatról, az elegáns autókról, a szexről, drogokról és a rock and rollról is szólt. Sok minden kapcsolódott hozzá: a nyárspolgár szülők iránti utálat, a provokációs és balhézőkedv, az élet értelmének keresése, vágy az igazságosság után. Ami az egyetemistákat illeti, szinte vallásos hitet ápoltak.”⁴⁹

Áhítattal olvasták a Mao-bibliát, megkérdőjelezték a házasságot és a gyermekvállalást, szexuális szabadosságot hirdettek, és célul tűzték ki az élet minden területének az átformálását, a normák, a civilizációs értékek és a tabuk elleni lázadást.

A maoisták, sztálinisták és egyéb neomarxista utópisták túlnyomó többségének semmi fogalma nem volt arról, hogy milyen viszonyokat tud teremteni az általuk földi paradicsomként vágyott megvalósult kommunizmus. Nem tudtak a százmillió halottról, a megnyomorított nemzedékekről, tönkretett országokról. '68 egyik megelője fogalmazott úgy az ezredfordulóról visszatekintve, hogy összeomlott a nyugati társadalmak immunrendszere, ami „érték- és empátiaképesség vesztést” eredményezett.⁵⁰

Bár Ratzinger kezdettől látta, hogy a zavargások szektás célja, a kapitalizmus által meg nem adott földi paradicsom elérése, mégis megértéssel fordult az egyetemén, Tübingenben is megjelenő tiltakozás felé. Világosan felmutatta, hogy a csupán a materializmusra támaszkodó absztrakt humanitás reduktív antropológia, amely erőszakhoz vezet, de elismerte a mozgalom jóléti pragmatizmussal szembeni jogos kritikáját. Volt olyan hallgató, akivel nyilvános vitát vállalt, melynek során Marx és Engels tételeit Heidegger és Bultmann gondolatisága mentén cáfolta.⁵¹

Ratzinger 1998-ban, a Bajor Rádióknak nyilatkozva úgy emlékezett vissza az események kezdetére, hogy a tübingeni fakultás hiába volt nyitott a vitákra és a dialógusra, a marxizmus betörésével és ígéreteivel nem tudott megbirkózni.

⁴⁷ Ratzinger (2005B): i. m. 55.

⁴⁸ A francia mozgalmi vezetők az 1871-es Kommün utódainak tekintették magukat. Egyik vezetőjük és legismertebb barikádharcosuk pedig az Európai Parlamentből jól ismert Daniel Cohn-Bendit volt. Nem kell eszmétörténeti bravúrokat végeznünk ahhoz, hogy a fenti két pontot – a Kommünt és '68-at – egy előzménnyel és egy következménnyel összekötve egyenes vonalat kapjunk a francia forradalomtól napjaink liberális kánonjáig. Vö. Peter Seewald: XVI. *Benedek. Egy élet*. Budapest, SZIT, 2021. 467.

⁴⁹ Seewald (2021): i. m. 467.

⁵⁰ Uo. 471.

⁵¹ Uo. 468.

A marxizmus átpolitizált hamis messianizmusa teológiaellenes volt és bár a bibliai reményre épített, és megőrizte a vallásos hevületet – melyeknek vonzerejét köszönhetette –, Istent azonban zárójelbe tette és az ember politikai cselekvésével helyettesítette.⁵²

Habár Tübingenben tanított a sztálinista-neomarxista Ernst Bloch is, a teológiai fakultás hallgatói annak tudatában ünnepelték karuk 150. jubileumi évét, hogy ők biztos bástyát jelentenek a tűzfészekkel szemben. A valóság azonban az ellenkezőjét hozta és éppen a teológiai kar lett a tübingeni felfordulás gyújtóbombája. Az első jelek az ülősztrájk és az előadások bojkottálása voltak, majd következtek a tüntetések, röpcédulák, a vörös akciócsoportok megalakulásai és a professzorok akadályozása vagy kényszerítése. Ratzinger, aki az egyetem rektora volt, fortyogó ideológiai üstként, elkeseredett és gyűlölködő helyként írta le az egyetemi közhangulatot.

A zavargások mélypontjaként a keresztet „szadista-mazochista szenvedéscsúcsítás szimbólumaként” gyalázták, teológushallgatók énekelték, hogy „átkozott legyen Krisztus” és magánlakásokban, fejenként egy üveg vörösbort fogyasztva játszottak blaszfém misézést.⁵³

Az érzékeny lelkiületű, a náciizmust szenvedéssel megélő Ratzingernél mindez annak ellenére minden határ átlépését jelentette, hogy ő maga nem került frontvonalba. Pszicho-terrorként, gátlástalan ideológiaként és a morál eltiprásaként összegezte tapasztalatait. A hitként előadott ideológiában, az Isten helyére lépő mozgalomban és az embert feláldozó ateista totalitarizmusban azt ismerte újra fel, amit pár évtizeddel korábban már átélt.

Felismerését sokan támadták, állították be túlzónak és történelmileg hamisnak. Mindezt annak ellenére, hogy történészek és szociológusok állapították meg, hogy „a mozgalom jelentős része nyíltan terrorista, totalitárius fantazmagóriák követője volt, tömeggyilkosokat tisztelt, mint Lenin, Sztálin, Mao és később Pol Pot, szimpatizált a RAF merényleteivel, a jog- és alkotmányos államot a piacgazdasággal együtt megvetette, az antiszemitizmust pedig anticionizmusnak álcázta.”⁵⁴

Seewald, akinél kevesen ismerték jobban Ratzingert, mítosznak tartja azt a széles körben elterjedt nézetet, hogy ’68 megváltoztatta a későbbi pápa gondolkodását. A népszerű narratíva – amely valójában a liberális média mantrája – úgy szól, hogy két Ratzinger van: egy Tübingen előtti progresszív zsinati teológus, a pozitív szereplőként bemutatott Hans Küng barátja, és a Tübingen utáni konzervatív, rezignált és traumatizált professzor-bíboros. Ez utóbbi személyiséghasadási Waterloot élt ált, aminek következtében minden fejlődést és változást veszélyként érzékelt. Míg a nézet hangoztatóinak többsége csupán kritikátlanul átvette a *mainstream* média állításait, addig megfogalmazóinak nagyon is direkt és hasznos állítást jelentett. A poszt ’68-as eszmék tombolásának korában mi lehetne gyümölcsözőbb, mint a Katolikus Egyház bíboros prefektusát, majd pápáját így bemutatni, hiteltelenné téve ezáltal az igazság és morál iránti igényét, a relativizmus diktatúrájának a felismerését és azon küzdelmét, hogy a hit és az ész egymást segítő szövetségével legyőzessen civilizációnk posztmodern agnoszticizmusa.⁵⁵

⁵² Joseph Ratzinger: *A Bajor Rádió interjúja Martin Lohmannal*. (1998. december 28.). Idézi: Seewald (2021): i. m. 468.

⁵³ Uo. 471.

⁵⁴ Uo. 472.

⁵⁵ Uo. 472.

MIT TEHETÜNK?

Az Egyház és a világ kapcsolatát a zsinati munka, a *Gaudium et spes*⁵⁶ megalkotása során kezdte el behatóbban vizsgálni Ratzinger. Meggyőződése, hogy a teljes autonómiára törekvő, Istentől elszakadó világ veszélyeket hordoz. Korunk drámáinak egyik oka és eredője, hogy az ember önmaga uraként tűnik fel és úgy él, mintha Isten nem létezne. A korlátai ellen lázadó, a teremtést és a Teremtőt zárójelbe tevő világ következményei három aspektusban ragadhatók meg: a tudományos világnézetben,⁵⁷ az általános morál állapotában és az individuális haszonelvűség térhódításában.

A tudomány, főként a természettudomány átlépi saját illetékességi körét, amikor a létezőt önkényesen az empirikusan megismerhetőre redukálja és kizárja annak a lehetőségét, hogy létezhet az ő megismerési korlátain kívül eső valóság. Mindezzel beszűkült tudást és végül maga által kreált pozitívista börtönt alkot a szellem számára. A relativizmus légköre pedig akadályozza az igazságról való beszédet. Az autonómia abszolutizált igénye a morált elszakítja az igazság koordinatív-fundamentumaitól, viszonylagossá és változtathatóvá téve az értékeket. '68 szelleme egyszerre testesítette meg és máig hatóan erősíti meg a hedonista, individualista, liberális ideológiát. Következményként felerősödik egy hamis életrecept: az egyéni érdekérvényesítés önzése, a csoportok közötti kíméletlen versengés, az önmaga végső fórumává tett ember hübrisze és a szenvedés-, valamint a teremtmény-voltunk elutasítása.⁵⁸

Ebben a helyzetben keresztényként küldetésünk egyfajta 'kritikus igen' mondása a világra, s egy olyan munka felvállalása, amely részt vesz egy igazabb társadalom építésében, ahol a szeretet kerül felmutatásra az önzés logikájával szemben, mert „az egyház nem vonulhat ki a világból, nem alkothat egyfajta saját 'katolikus különvilágot', 'intellektuális mintavilágot.'”⁵⁹ Nem tekinthetjük a földi valóságot mindenestül rossznak, mely ellen harcolnunk kell. Keresztény egyházainknak az isteni igent kell felmutatniuk, amely felülmúlva a tagadást, arra vágyik, hogy tiszta szívvel mondhasson igent arra, amit a világ mondani szeretne.⁶⁰

Joseph Ratzinger kontinensünk erkölcsi válságát a hit elvesztéséig vezeti vissza. A német bíboros – hasonlóan II. János Pál pápa halál kultúrájának elemzéséhez – nemcsak diagnózist állít fel, hanem a válságból kivezető kiutat is felvázolja.

A kiút felismeréséhez a német teológus szerint az első lépés annak bemutatása, hogy a valódi szembenállás nem különböző vallási hagyományok között feszül, hanem a teista és a laicista életeszmény között. A kultúrák harcában ma „az ember radikális emancipációja és a nagy történelmi kultúrák” ütköznek össze.⁶¹ Mai európai kultúránknak szervátültetésre van szüksége, melyhez hozzájárul a kreatív kisebbségként meggyőző életmodellt felmutató kereszténység, de segítséget nyújtanak a nagy világvallások értékei és a kereső agnosztikusok is.⁶²

⁵⁶ A dokumentum kiemelt jelentőséggel bír. Felvázolja az adott kor sajátosságait és változásait, majd a hit fényében beszél a legfontosabb értékeiről és kérdéseiről: az emberi személy méltóságáról, a házasságról, családról, kultúráról, társadalmi-gazdasági- és politikai viszonyokról, valamint a béke-háború kérdésköréről. Vö. *Gaudium et spes*. In Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*. Budapest, Szent István Társulat, 2007. 605-739.

⁵⁷ A hit és tudás kapcsolatát részletesebben ld. Nádor Koppány Zsombor: *Hit és tudomány: egy apologetikai válaszkiáltás*. In Vincze Krisztián (szerk.): *A Magyarországi Aquinói Szent Tamás Társaság Közleményei VII.* Budapest, SZIT, 2022. 164-177.

⁵⁸ Lukács (2006): i. m. 387-388.

⁵⁹ Lukács (2016): i. m. 388.

⁶⁰ Nyíri Tamás: *A keresztény ember küldetése a világban*. Budapest, Akadémiai, 1996. 160.

⁶¹ Ratzinger (2005A): i. m. 46.

⁶² Lukács (2006): i. m. 396-397. Ratzinger javaslata azonban nem egy Küng féle *Weltethos*, mert az az ország értékeire redukálja Isten országát.

A felvilágosult kultúrát a szabadságjogok határozzák meg. A vallás megválasztásának a szabadsága, az állam vallási közömbössége, a véleménynyilvánítás szabadsága, az állam demokratikus rendje, az emberi jogok védelme és a diszkrimináció tilalma.

Fel kell azonban hívnunk néhány dologra a figyelmet. Egyrészt ezek a szabadságjogok mélyen gyökereznek a keresztény hagyományban, s nem véletlenül nyerték el mai formájukat épp a keresztény Európa talaján. Másrészt gyökerüktől eloldozva sok esetben öncéllá válnak, s egyre gyakrabban kerülnek egymással is összeütközésbe, ahogy ezt például az abortusz kapcsán látjuk – ahol a nő szabadsága és a születendő gyermek élethez való joga kerül összeütközésbe. Így válik a határtalannak tűnő szabadság az embert gúzsba kötővé és önmaga megcsonkítójává.⁶³

Az emberi méltóság eszméje és a rá épülő jogrendszer csupán akkor alapozható meg és védhető meggyőzően, ha Isten szeretetéből indulunk ki, aki mindnyájunkban felbecsülhetetlen, Jézus áldozatára méltó értéket lát. Habár a jogok újkori teoretikusai kerültek a kereszténységre való egyértelmű hivatkozást, ettől függetlenül tagadhatatlan, hogy az emberi személy önértékének gondolatát az isteni szeretetnek ez a Jézus Krisztusban kinyilatkoztatott mélysége tette lehetővé.⁶⁴

XVI. Benedek az európai alaptörvényt a felvilágosult kultúra alaptörvényének nevezi, s kiemeli, hogy bár tartalmaz fontos értékeket, alapvetően egy ellentmondásos, rosszul meghatározott szabadságfogalomra épül. Napjaink vitáit előre látva, a szabadság korábban elképzelhetetlen ideológiai korlátozására figyelmeztet a pápa. Ez a korlátozás abból fakad, hogy a felvilágosult kultúra az egyetemesség igényével lép fel és önmagát tökéletesnek tartja. Ezért úgy véli, hogy Európa identitását csak a felvilágosult és laikus kultúra alaptételei határozhatják meg. Ebből fakadóan a vallási hagyományt halott gyökérzetnek tekinti és így a teista világnézetnek semmi köze nem lehet a közélethez és az állam alapjaihoz.⁶⁵

Keresztény emberként fel kell azonban tennünk a kérdést, hogy vajon ez a kultúra valóban annyira egyetemes és tökéletes-e, hogy ne lenne szüksége gyökérzetre?⁶⁶ Fel kell mutatnunk, hogy ez a civilizáció és az alapját adó felvilágosult filozófia töredékes. Mivel elvágja önmagát történelmi gyökereitől, elzárkózik az emlékezettől és az éltető erőttől, s így végsősoron az ész elveszíti tájékozódóképességét. Ezért kiegészítésre van szüksége. Az irracionálisból származó ráció maga is irracionális és nem lehet megoldás a problémáinkra. Csak az isteni, szeretetben megmutatkozó teremtető értelem képes arra, hogy utat mutasson.⁶⁷ Nem lehetséges és nem is kívánatos visszatérni a Galilei előtti egyetemes és harmonikus tudáshoz. De hivatkozhatunk a tudomány határaitra és megfékezhetjük a jogpozitivizmust.⁶⁸

Jan Assmann írta, hogy a kulturális megmaradás alapja a kulturális emlékezet, az identitást adó gyökérzet. Ezt azonban csak a szertartásokkal bíró, intézményesült vallás segítségével tudja megőrizni a kultúra, az ünnepek és rítusok megjelenítésével, a szent és a profán idő, hely, esemény szétválasztásával. Ez tartja életben a csoport kulturális identitását.⁶⁹

⁶³ Ratzinger (2005A): i. m. 42.

⁶⁴ Hankovszky Tamás: A kultúra, mint a hit kifejeződése. *Sapientiana*, 6. (2013/1.), 43-44. 43-53.

⁶⁵ Uo. 39-40.

⁶⁶ Uo. 40.

⁶⁷ Uo. 50.

⁶⁸ Részletesebben ld. Nádor Koppány Zsombor: Hit és tudomány: egy apologetikai válaszkísérlet. In Vincze Krisztián (szerk.): *A Magyarországi Aquinói Szent Tamás Társaság Közleményei VII.* Budapest, Szent István Társulat, 2012. 164-177.

⁶⁹ Jan Assmann: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Budapest, Atlantisz, 2018. 58-59.

A keresztény hit arra hív, hogy szükségünk van a gyökereinkre és az emberi méltóság valódi megéléshez nem veszíthetjük el szemünk előtt Jézus Krisztust. Isten kizárása az emberi valóságból ugyanis pusztulást és káoszt eredményez. A Krisztust követő Egyház olyan mozdítóerő, amely az Isten és az emberek iránti szeretetben képes támaszt és energiát nyújtani a társadalmi, jogi, kulturális, politikai és gazdasági környezet megújításához. Hitünk Európa nemzetei számára spirituális és morális forrást jelent. XVI. Benedek gondolkodásában az igazság prizmáján keresztül látott és megélt „szeretet az egyház társadalmi tanításának királyi útja.”⁷⁰

A kereszténység tette lehetővé Európa számára, hogy „megértse, mi a szabadság, a felelősség és az etika, amelyek áthatják törvényeit és társadalmi struktúráit. A kereszténység háttérbe szorítása hozzájárulna ahhoz, hogy megfosszák földrészünk alapvető forrásától, amely lankadatlanul táplálja és hozzájárul valódi önazonosságához.”⁷¹

A szabadság, melynek eltérő értelmezése korunk egyik nagy problémája, a bibliai hagyományban Krisztus megváltó művének a gyümölcse. Az ember „a mulandóság szolgai állapotából felszabadul az Isten fiainak dicsőséges szabadságára.”⁷² A keresztény hagyományban évszázados viták és tanfejlődés után alakult ki az tanítás, hogy a döntési szabadság emberi lényünk döntő vonása. Teremtésményként még az Isten által felkínált szeretetet és megváltást is szabadon elfogadhatjuk vagy elutasíthatjuk. Ebből másodlagosan fakadt, a szabadság konkrét megvalósításához szükséges dolgokhoz való jog. A keresztény antropológiában tehát első a személyes döntés szabadsága és csupán ezután következhet az ehhez szükséges feltételek biztosítása.

A francia forradalommal azonban megjelent a polgári szabadságjogok radikális igénye, s ehhez kapcsolódott a jogállam kívánalma, mely intézményeivel és jogrendjével biztosítja polgárai számára a cselekvési szabadságot. Azt a szabadságot, ami bármit csinálhat, amíg a közjót és a törvényeket nem sérti. Korunk demokratikus jogállamaiban tehát a szabadság redukált, gyökereitől elszakított fogalmával élünk együtt, amely az egyenlően biztosított alapjogokra korlátozódik.⁷³

A keresztény filozófia hangsúlyozza, hogy a korláttól függetlenül megjelenő szabadság manipulálható és elnyomáshoz, anarchiához vezethet. A jogállamban az egyéni szabadságot a morálra épülő jogrendnek kell biztosítania. Az állam működéséhez elengedhetetlen az alapértékek és az emberi jogok megléte és sérthetetlensége. A morál azonban felette áll az individuális törekvésnek és nem változtatható meg demokratikus úton. A jog előfeltétele és tartalma a szabadságnak, nem pedig ellenpólusa. A bűn az, amikor az ember kiforgatja szabadságát és „eltávolodik az igazságtól, fölébe helyezi saját akaratát, meg akar szabadulni Istentől, és maga akar isten lenni, megtéveszti és tönkreteszi önmagát.”⁷⁴

A kereszténység akkor tud hathatós segítségére lenni válságban lévő kultúránknak, ha Isten és a teista világkép helyet kap a nyilvánosság világában. A vallásnak a nyilvánosság tereiből való kizárása a közélet elszegényedését hozza maga után és az fenyeget, hogy vagy a transzcendens alapok megtagadása által vagy a személyes szabadság semmibevétele miatt sérülnek az emberi jogok és ellehetetlenül a párbeszéd.⁷⁵

⁷⁰ *Caritas in veritate*, 1. pont.

⁷¹ XVI. Benedek pápa: *A kereszténység nélkül Európa elveszti önazonosságát* (kutatás ideje: 2023. január 06.)

⁷² Róm 8,21

⁷³ Lukács (2006): i. m. 427-428.

⁷⁴ Uo. 452.

⁷⁵ *Caritas in veritate*, 56. pont

Az állam nem az igazság és a moralitás forrása, nem abszolút. Ugyanakkor nem mondhat le a jóról és az igazságosságról, nem lehet célja csupán a tartalmatlan szabadság. A számára nélkülözhetetlen zsinórmértéket így csak kívülről kaphatja meg. Ez lehetne az értelem felismerése, de nem létezik a történelemtől elválasztható, független értelmi evidencia. A leginkább univerzális és racionális vallási kultúrának a kereszténység bizonyult, amely a ráció számára is a morális belátás alapösszefüggéseit kínálja fel. Így képes megalapozni azt az ésszerű erkölcsi hitet, amely nélkül a társadalom nem tud tartósan fennmaradni. Az Egyháznak sugározni kell a morális igazságot, ezzel segítve az államot. Ez az igazság azonban csak akkor lesz életerős a társadalomban, ha az állam nem vallásos polgárai számára is belátható. Ha magában az Egyházban vonzóan és példamutatóan tűnik fel. Az Egyház azonban nem keveredhet össze az állammal, hanem kívülről való kell, hogy maradjon. Csak így felelhetnek meg mindketten küldetésüknek.⁷⁶ Az Egyház nem állam az államban vagy egy a szervezetek közül, hanem szellemi erő, társadalmi formával bíró erőforrás, ami „azt nyújtja, amit az állam önmagában nem tud adni.”⁷⁷

Az Egyház a hit, a nevelés, a tanúságtétel, a tanácsadás, az imádság és a karitatív cselekedetek által tud részt vállalni egy jobb és igazságosabb társadalom építésében. „Elsődleges feladata, hogy elevenen tartsa az igazságosság alapvető mércéjét, és azt kivonja a hatalom önkénye alól.”⁷⁸ Az államnak úgy kell megőriznie a vallástól való függetlenségét, hogy nem mond le az értelem és a vallás közötti egyensúlyról és védelmezi az ember morális gyökereit, alapvető értékeit. Ugyanakkor ezt az erkölcsi alapot nem tudja megalkotni önmagának.⁷⁹ Mára, mire a kereszténység által a korábbi évszázadokban megteremtett alpmeggyőződések megbomlani látszanak, egy dekadens társadalomba kerültünk, amelyben nincsenek támaszt adó értékek vagy sérthetetlen törvények, csak az egyén cinikus itt és mostja.⁸⁰

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy létezik-e ma olyan életerős és vonzó európai identitás, amivel azonosulni tudunk? Az alap – ahogyan azt az EU alapító atyái is látták – csak a kereszténység lehet, mert az összes olyan történeti próbálkozás, amely nem ismerte el a Teremtőt maga felett, hanem megpróbált egy tőle független világot építeni, drámai tragédiába torkollott. „Ezért ismét oda kell, hogy visszatérjünk, ahonnan ez a földrész minden szenvedés és félrelépés ellenére a saját méltóságát nyerte.”⁸¹

Felerősödtek azok a hangok, miszerint az európai gazdasági szövetségnek a közös erkölcsi értékeken kell alapulniuk. Ratzinger ehhez három sarokpontot fogalmaz meg. Egyrészt az emberi jogok és az emberi méltóság elvitathatatlan, a törvényhozás felett álló jogok. Ez azt jelenti, hogy a demokrácia, a szolidaritás és az ember méltósága, szabadsága, egyenlősége magában foglal egy antropológiát, egy jogfelfogást és egy etikai megközelítést is, mely önmagában nem magától értetődő, hanem Európa identitáselemeiből fakad, megvédéséhez pedig garanciákra és a morális tudat állandó megújítására van szükség. A második elengedhetetlen feltétel, ami hozzájárul Európa identitásához, a házasság és a család. Európa lényegi vonását alkotja ez a bibliai emberképből fakadó szociális felépítés. Harmadik tartóoszlopként pedig a hitet említhetjük. A szent felismerése és elismerése a társadalom fennmaradásának feltétele.⁸²

Nemcsak az antikvitás romjain kivirágzó középkori Európa volt a kereszténység műve, hanem kontinensünk második megalapítása, a világháború utáni megbékélésnek és újjáalakulásnak is az Isten előtti felelősségtudat a gyökere. Épp ezért a mindenki számára otthon építő Európa ma sem redukálhatja meggyőződését egy Istent elutasító, kul-

⁷⁶ Ratzinger (2006): i. m. 62-63.

⁷⁷ Ratzinger (2005B): i. m. 221.

⁷⁸ Lukács (2006): i. m. 400.

⁷⁹ Bővebben ld. Nádor Koppány Zsombor: Vallás, kereszténység és a deficit pótlásának a lehetősége. *Teológia*, 54. (2020/3-4.), 214-222.

⁸⁰ Ratzinger (2005A): i. m. 93.

⁸¹ Ratzinger (2006): i. m. 83-84.

⁸² Uo. 84-87.

túrához nem tartozó, ám dogmatikus értelemre. Az Isten előtti felelősség tudata és a keresztény értékek mélyen ható gyökérzete elengedhetetlenek egy közösségként működő Európa számára.⁸³

Új értelemben is missziós egyházzá kell válnunk: ki kell lépniünk bezárkózó mikroközösségeinkből és a társadalomnak fel kell mutatnunk azokat az értékeket, melyek valódi fundamentumai az állami létnek és a felelősen létező szociális közösségeinknek. A kereszténységnek a népegyházi kor letűnése ellenére – ha kell kisebbségi egyházként –, bele kell folynia a törvényhozásba és szem előtt kell tartania a morált és a szociális kérdéseket. A missziós lelkület lényege szerint mindezt az egész társadalom érdekében, mert az Egyház mindenkor az egészért felelős!⁸⁴

A pápa Európa jövője kapcsán a felvilágosodás axiómájának pascali megfordítását ajánlja: még azoknak is, akik személyesen nem találták meg az utat Istenhez, úgy kéne élniük, mintha Isten létezne, *veluti si Deus daretur*.⁸⁵ Az ember, aki ennek megfelelően él, erkölcsileg felelősebbé válik.⁸⁶ Keresztény közösségeinknek és egyházaink híveinek pedig a megélt hitük által kell Istenről tanúságot tenniük, hihetővé, láthatóvá és vonzóvá téve Európa keresztény vízióját. Olyan keresztényekre van szükségünk – fogalmaz XVI. Benedek –, akik Istenre tekintenek, tőle tanulnak, akiknek értelmét Isten fénye világítja meg, és akiknek szívét Isten szeretete érinti meg.⁸⁷ Isten szeretete, ami Isten legnagyobb ajándéka, az Ő ígérete és a mi reménységünk.⁸⁸

XVI. Benedek pápa szerint a hit „létünk tájékozódása a mindenségben”. Egy olyan döntés, amely életünk minden területére hatással van. Az egész én cselekvése: intellektuális, érzelmi és akarati folyamat egyszerre. A szív cselekedete és, mint ilyen: vallomás. Nem magánügy, hanem gondolattá, szóvá és tetté váló közösségi aktus.⁸⁹

⁸³ Uo. 147.

⁸⁴ Uo. 407.

⁸⁵ Jean Daniélou hívta fel arra a figyelmet, hogy paradox módon az antropológia és az emberi társadalom civilizációs erőfeszítéseiben a legerősebb támaszt abban a kereszténységben kapja, amely lényege szerint mást keres. Vö. Jean Daniélou: *A történelem misztériuma*. Budapest, Kairosz, 2006. 111.

⁸⁶ Ratzinger (2005A): i. m. 19.

⁸⁷ Uo. 52-53.

⁸⁸ *Caritas in veritate*, 2. pont

⁸⁹ Joseph Ratzinger: *A közép újrafelfedezése. Alapvető tájékozódások*. Budapest, Szent István Társulat, 2008. 125-129.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Biblia*. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás. Budapest, Szent István Társulat, 2015.
- Erdő Péter: *Egyház, Kultúra, Társadalom*. Budapest, Szent István Társulat, 2011.
- Ernst-Wolfgang Böckenförde: Állami jog és erkölcsi rend. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2020.
- Gájer László: A legutóbbi pápák víziója Európáról. *Teológia*, 53. (2019/53.), 126-137.
- Gaudium et spes. In Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*. Budapest, Szent István Társulat, 2007. 605-739.
- Hankovszky Tamás: A kultúra, mint a hit kifejeződése. *Sapientiana*, 6. (2013/1.), 43-53.
- II. János Pál pápa: *Ecclesia in Europa*. Budapest, Szent István Társulat, 2003.
- Jacques Maritain: *A garrone-i paraszt. Egy öreg laikus töprengése napjaink kérdésein*. Budapest, Szent István Társulat – Kairosz Kiadó, 1999.
- Jacques Maritain: *Az igazi humanizmus*. Sárospatak – Budapest, Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény – Szent István Társulat, 1996.
- Jan Assmann: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest, Atlantis Kiadó, 2018.
- Jean Daniélou: *A történelem misztériuma*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2006.
- Jean Daniélou: *Az igazság botránya*. Budapest, Jel Kiadó, 2020.
- Joseph Ratzinger – XVI. Benedek pápa: *Isten projektje. Gondolatok a teremtésről és az Egyházzal*. Budapest, Jel Kiadó, 2019.
- Joseph Ratzinger: *A föld sója. Kereszténység és katolikus egyház az ezredfordulón. A bíborossal Peter Seewald beszélget*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.
- Joseph Ratzinger: *A közép újrafelfedezése. Alapvető tájékozódások*. Budapest, Szent István Társulat, 2008.
- Joseph Ratzinger: *Benedek Európája a kultúrák válságában*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.
- Joseph Ratzinger: *Chiesa, ecumenismo e politica. Nuovi saggi di ecclesiologia*. San Paolo, Edizioni Paoline, 1987.
- Joseph Ratzinger: Értékek az átalakulás idején. Helytállás a jövő kihívásaival szemben. Don Bosco Kiadó, Budapest, 2006.
- Joseph Ratzinger: Európa – a keresztényeket kötelező örökség. *Vigilia*, 69. (2004/9.), 642-648.
- Joseph Ratzinger: *Hit, igazság, tolerancia. A kereszténység és a világvallások*. Budapest, Ős-Kép Kiadó, 2019.
- Joseph Ratzinger: *Isten és a világ. Hit és élet korunkban. A Bíborossal Peter Seewald beszélget*. Budapest, Szent István Társulat, 2004.
- Joseph Ratzinger: Új éneket az Úrnak! Krisztushit és liturgia korunkban. Budapest, Jel Kiadó, 2007.
- Jürgen Habermas – Joseph Ratzinger: *A szabadelvű állam morális alapjai. A szekularizálódás dialektikája az észről és vallásról*. Budapest, Barankovics Alapítvány – Gondolat Kiadó, 2007.
- Lukács László: *Az igazság munkatársa. Joseph Ratzinger – XVI. Benedek pápa élete és műve*. Budapest, Szent István Társulat, 2016. 390.
- Magyar Katolikus Egyház | XVI. Benedek pápa Szent Pál évét meghirdető gondolatai (kutatás ideje: 2023. január 06.)*
- Molnár Tamás: *Keresztény humanizmus. A szekuláris államnak és ideológiájának kritikája*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2007.
- Nádor Koppány Zsombor: A keresztény társadalom eszméje. *Kommentár*. (2023/2.), 65-77.
- Nádor Koppány Zsombor: *Az Európai identitás születése. európai-identitas-tanulmany.pdf* (kutatás ideje: 2023. május 28.)
- Nádor Koppány Zsombor: Hit és tudomány: egy apologetikai válaszkísérlet. In Vincze Krisztián (szerk.): *A Magyarországi Aquinói Szent Tamás Társaság Közleményei VII*. Budapest, Szent István Társulat, 2022. 164-177.
- Nádor Koppány Zsombor: Vallás, kereszténység és a deficit pótlásának a lehetősége. *Teológia*, 54. (2020/3-4.), 214-222.
- Nyíri Tamás: *A keresztény ember küldetése a világban*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1996.
- Peter Seewald: *XVI. Benedek. Egy élet*. Budapest, Szent István Társulat, 2021.
- Rowan Williams: *A hit szerepe a mai világban*. Pannonhalma, Bencés Kiadó, 2014.
- Thomas Stearns Eliot: *A kultúra meghatározása*. Budapest, Szent István Társulat, 2003.
- Vittorio Possenti: *Le società liberali al bivio. Lineamenti di filosofia della società*. Genova, Marietti, 1991.

Walter Kasper: Egyház merre tartatsz? A II. Vatikáni Zsinat maradandó jelentősége. In Kránitz Mihály (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából*. Budapest, Szent István Társulat, 2002.

XVI. Benedek pápa: *A kereszténység nélkül Európa elveszti önazonosságát* (kutatás ideje: 2023. január 06.)

XVI. Benedek pápa: *Caritas in veritate*. Budapest, Szent István Társulat, 2009.

XVI. Benedek pápa: *Deus caritas est*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.

XVI. Benedek pápa: Porta Fidei (*Magyar Katolikus Egyház | Porta fidei - A hit kapuja, kutatás ideje: 2023. január 06.*)

XVI. Benedek pápa: Verbum Domini (*Magyar Katolikus Egyház | Verbum Domini, kutatás ideje: 2023. január 06.*)

Szerző:
Dr. Nádor Koppány Zsombor

Grafikai tervezés:
Balás Design

Felelős kiadó:
Dr. Máthé Zsuzsa

Szent István Intézet 2023
szentistvanintezet.hu

A tanulmány a Batthyány Lajos Alapítvány támogatásával jelent meg.

— EST. 1991 —
Batthyány Lajos
ALAPÍTVÁNY